

Цифрова та медіаграмотність як умова становлення сучасного покоління

Віра Андрієвська,
Дар'я Шинкарьова

Сьогодні становлення і розвиток учнівської молоді проходить в складних кризових умовах — пандемія COVID-2019, війна на сході України з 2014 та початок її активної фази з 24 лютого 2022 року й, як наслідок, *перехід на цифрове* навчання. Це орієнтує педагогічну спільноту на переосмислення та застосування нових методологічних інструментів, дидактичних підходів, які відповідатимуть вимогам сучасності та потребам особистості.

Специфіка становлення сучасного покоління, сутність підготовки особистості до подальшого успішного життя в умовах динамічних змін у суспільстві частково пояснюється «теорією поколінь» [16]. На сьогодні є значна кількість напрацювань науковців у дослідженні цієї теорії (G. Codrington, N. Howe, W. Strauss, M. Umryk, I. Павлюк, О. Струтинська та ін.). Відповідно до теорії розрізняють такі типи поколінь [2; 9; 12; 14; 16], зокрема:

- Мовчазне покоління (~ 1927–1944), народжене в період жорстких репресій, в період Другої світової війни. Представники цього покоління терплячі, мовчазні та виконавчі; вкрай шанобливо ставляться до закону, статусу людини; намагаються дотримуватися правил; працьовиті.

- Покоління бeбi-бумерів (~ 1945–1962) відрізняється високим рівнем патріотизму; їм притаманний командний дух і колективізм, цінним є допомога один одному, співпраця. Для представників цього покоління важливо відчувати себе

потрібними в очах суспільства; відчувати, що вони незамінні. Представники цього покоління освічені й досвідчені в багатьох галузях.

- Покоління X (~ 1963–1980) зросло в період економічних та політичних змін (зокрема, розвиток новітніх ІТ-технологій), а отже це люди, які готові до змін, вчаться й будують кар'єру протягом всього життя. В роботі обов'язково повинні бачити сенс. Надають великого значення моральним нормам, а тому уважні до людей та вміють успішно вибудовувати ділові комунікації.

- Покоління Y або покоління “міленіум” (~ 1981–1997). Розвиток і повсюдне поширення ІТ-технологій сприяло становленню покоління, яке на інтуїтивному рівні відчуває мінливість сучасного світу. Представники цього покоління прагнуть розвиватися в різних сферах одночасно й, як наслідок, нескінченно пробують свої сили в різних іпостасях, вважаючи, що робота, перш за все, повинна приносити задоволення. Саме у цього покоління починає відмічатись залежність від цифрових технологій.

- Цифрове покоління (~ 1998 — 2014), відмінною особливістю якого є орієнтація на себе — самопізнання, самовизначення, самореалізація у світі. Представники цього покоління все більш потенційно схильні до хорошої освіти, самоорієнтовані на високий рівень досягнень; навчання для них — це гармонія між пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою.

- Покоління Альфа (~ 2015–2035),

діти, які цьогооріч вступають до школи. Для цього покоління Інтернет є продовженням існування з народження. Це діти, які легко сприймають цифровий контент, поглинають рекордно велику кількість даних (у порівнянні з попередніми поколіннями).

Таким чином, сьогодні у школі навчаються абсолютно нові за типом мислення діти, проте, за теорію поколінь [2; 16], нині переважна більшість тих, хто навчається, — цифрове покоління. Це потенційно геніальні особистості, швидкість розумових процесів у яких в десятки разів швидша, ніж у народжених до 2000-х років. Це молодь нової формації, яка виходять за межі традиційної вікової психології і стандартні методи навчання втрачають свою дієвість. Цифровому поколінню недостатньо дати лише знання, необхідно навчити користуватися ними [4; 12]:

- опрацьовувати інформацію, яка відображаючи розвиток сучасної науки і техніки, має тенденцію швидко «старіти», втрачати цінність й замінюватись новою інформацією;

- критично мислити, розвивати нові ідеї; розв'язувати нестандартні проблеми;

- навчатися самостійно та в команді, включатись у різні види діяльності;

- навчатися впродовж життя (відповідати соціальним вимогам високотехнологічного суспільства).

- Мета статті: обґрунтування сутнісних характеристик і визначення тенденцій становлення сучасного покоління в умовах переходу на “надзвичайне віддалене навчання”.

Сьогодні необхідність вибору нового стилю навчання підкреслюється психологами, які наполягають на тому, що специфіка навчання цифрового покоління, з одного боку, зумовлена викликами сучасності й зростанням молоді в інформатизованому оточенні (віртуальному просторі), а з іншого — повинна нівелювати специфічні риси його представників, які проявляються, зокрема [1; 3; 13]:

— у розвитку кліпового мислення (вільний доступ до цифрового контенту

й, як наслідок, орієнтація на сприймання великого обсягу інформації, зокрема, щоб бути в курсі подій);

— у недостатній сформованості вмінь критично аналізувати значний об'єм інформації (розпізнавати хибні / правдиві факти тощо);

— у недостатній сформованості умінь взаємодіяти з представниками старших поколінь (цифрової розрив), а також з однолітками (скорочення часу на офлайн-взаємодію сприяє, зокрема, спрощенню спектру емоцій, не вмінню їх висловлювати тощо).

У цьому контексті особливої актуальності набуває орієнтація цілей та змісту шкільної освіти на розвиток в учнів “цифрових навичок 4К” [1; 13]:

- *критичне мислення* — здатність критично сприймати цифровий контент (аналізувати інформацію, звертати увагу на її джерело, співставляти факти, отримані з різних джерел, відхиляти інформацію, яка не заслуговує на довіру);

- *креативність* — здатність створювати і знаходити нові оригінальні ідеї, нестандартно підходити до вирішення поставлених завдань, а отже самонавчатися і самовдосконалюватися протягом усього життя (адже розвиток ІКТ-середовища досяг такого рівня і поширення, що суттєві трансформації традиційних знань, умінь є неминучими; і на новому витку історії затребуваними стають дослідник, новатори; молодь, яка більш схильна до нестандартних рішень);

- *комунікативні навички* — здатність встановлювати й підтримувати доцільні е-взаємовідносини задля досягнення поставлених результатів навчання;

- *кооперація* — здатність до командної співпраці.

Чільне місце у проблемі розвитку в учнів “цифрових навичок 4К” посідає робота з інформацією, адже навчання у школі передбачає ускладнення інформаційного контексту, активне включення молоді до певного цифрового інформаційного середовища (у тому числі й через перехід на “надзвичайне віддалене навчання”).

Схарактеризуємо у цьому ракурсі зазначені вище цифрові навички.

Інформація є найціннішим глобальним ресурсом. Проте сьогодні стрімке зростання інформаційного простору випереджає здатність суспільства й держави створювати інструменти для виявлення недобросовісних публікацій, дезінформації, фейків [8]. За таких умов особливо затребуваними стають навички сучасної людини перевіряти інформацію на достовірність, приймати зважені рішення на основі отриманої інформації — *вміння критично сприймати інформацію*, а саме [1; 5; 7]:

- оцінювати своєчасність інформації, її повноту, важливість;
- аналізувати факти, які лежать в основі інформації; перевіряти логіку подання фактів;
- перевіряти сумнівні відомості (адже фактичні помилки можуть виникнути, наприклад, в результаті неточного цитування або при перекладі з іншої мови);
- звертати увагу на першоджерело, наявність посилання на нього.

Водночас, зростаючи в умовах інформаційної насиченості сучасне покоління природно сприймає й опрацьовує значні об'єми інформації й відрізняється високим рівнем пам'яті, розвиненим логічним мисленням, високим рівнем розвитку образного мислення. Як наслідок, сучасна молодь часто проявляє *креативність* — нестандартний підхід до вирішення поставлених завдань. У цьому контексті сьогодні особливої актуальності набуває розвиток в учнів умінь:

- розв'язувати нестандартні проблеми, бачити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків;
- оригінально відходити від шаблонності під час виконання дій;
- презентувати власні винаходи.

Сьогодні сучасне покоління розвивається одночасно в двох «паралельних світах» — реальному й віртуальному. Для цієї молоді протиставлення віртуального й реального не є актуальним, тому що для них це все злито воедино, і один

світ є природним продовженням іншого. «Не відчуваючи» тілесно віртуального середовища, сучасне цифрове покоління успішно реалізує в його межах соціальні взаємовідносини — *комунікацію* [1; 11]. Віртуальне спілкування для цифрового покоління є нормою, яка вимагає від молоді володіння умінями:

- встановлювати й підтримувати доцільні взаємовідносини;
- сприймати й розуміти іншу точку зору;
- дотримуватись культури спілкування, позитивно «розв'язувати» нестандартні ситуації, які виникають під час спілкуванні.

Поширення нової форми комунікації сприяє зростанню значущості формування у сучасного покоління навичок *e-кооперації* — здатність учня до командної роботи онлайн. Це особистісна властивість, яка характеризує вміння дотримуватись погоджених правил спілкування в онлайн групі й вимагає сформованості низки таких умінь:

- доброзичливо й приємно спілкуватися в онлайн просторі; бути товариським;
- контролювати свої емоції, нести за них відповідальність;
- уникати конфліктних ситуацій;
- розв'язувати міжособистісні проблеми, приймати рішення (управлінські здібності).

Аналізуючи завдання Нової української школи, слід звернути увагу на те, що розвиток в учнівської молоді розглядуваних навичок вдало реалізується в межах курсу «Цифрова та медіаграмотність».

В Україні регіональний експеримент з упровадження медіаосвіти було започатковано у 2011 р., а інформаційно-цифрова компетентність учнів увійшла до десяти ключових компетентностей у межах освітньої реформи «Нова українська школа». Це дало поштовх дослідженню багатьох нових аспектів розвитку в учнів цифрової та медіаграмотності. У цьому ракурсі на увагу заслуговує складність понять цифрова та медіаграмотність (рисунок).

Порівняння понять цифрова та медіаграмотність у ракурсі розвитку в учнів цифрових навичок 4К [10; 15]

Порівнюючи поняття “цифрова грамотність” і “медіаграмотність” Н. Тілікіна підкреслює, що обидва поняття базуються на навичках критичного мислення. Медіаграмотність, як правило, фокусується на умінні критично користуватися медіа, тоді як цифрова грамотність більше стосується уміння безпечно й етично використовувати цифрові медіа. Авторка підкреслює, що медіаграмотність використовує форми комунікації та кооперації і виробляє способи спілкування, у свою чергу цифрова грамотність — вміння читати, писати і спілкуватися з використанням цифрових технологій [10; 15].

Таким чином, сьогодні цифрова інформація стає основним ресурсом зміни культури, цінностей, мислення молоді. Чим далі, тим більше людство відходить від традиційних парадигм мислення і виробляє нові традиції, форми спілкування [4]. Нове єдине інформаційне середовище, нові інструменти, технології, нова форма комунікації зумовлюють перехід на новий, більш високий рівень інформаційної культури відповідно до сучасних вимог інформатизованого суспільства. Це передбачає впевнене і водночас критичне застосування засобів ІКТ для роботи з цифровою ін-

формацією й, як наслідок, упровадження у закладах загальної середньої освіти уроків з цифрової та медіаграмотності — не лише вимога часу, а й умова становлення сучасного покоління. Перспективними напрямками подальших досліджень уявляється уточнення особливостей викладання інтегрованого курсу “Цифрова та медіаграмотність” у закладах загальної середньої освіти в умовах переходу на “надзвичайне віддалене навчання”.

Література

1. Андрієвська В. М. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 015 — професійна освіта (за спеціалізаціями). Харків, 2019. 580 с.
2. *Діти* покоління Альфа. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dity.in.ua/statti/rozvitok-i-vikhovannya/diti-pokolinnya-alfa-khto-ce-ta-yak-ikh-vikhovuvati>.
3. *Корольчук М.* Чим небезпечне кліпове мислення? [Електронний ресурс].

Режим доступу: <https://learning.ua/blog/201902/chym-nebezpechne-klipove-myslennia/>.

4. *Кремінь В. Г.* Інноваційність як вимога часу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://znannya.org.ua/index.php/novini-znannya/nauka-i-suspilstvo/56-filosofiya/286-innovatsijnist-yak-vimoga-chasu>.

5. *Медіаграмотність* — це необхідне вміння для сучасної особистості. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/mediagramotnist_tse_neobkhidne_vminnya_dlya_suchasnoi_osobistosti_liliya_grinevich/.

6. *Основи роботи з інформаційними джерелами.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=798.

7. *Остапенко Л., Соловійова О.* Підготовка майбутнього вчителя інформатики до здійснення медіаосвітньої діяльності // Медіапростір. 2015 Вип. 7. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8492/1/Ostapenko%2C%20Solovyova.pdf>.

8. *Перевірка інформації на достовірність у процесі підготовки джерельної бази бібліотечного аналітичного продукту в умовах інформаційного протистояння.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/>.

9. *Струтинська О. В.* Особливості сучасного покоління учнів і студентів в умовах розвитку цифрового суспільства // Open educational e-environment of modern University. 2020. № 9. С. 145–160.

10. *Тілікіна Н. В.* Медіа-, інформаційна і комп'ютерна грамотність як компоненти цифрової грамотності // Наукові записки Львів. ун-ту бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2021. Вип. 29. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5149025>

11. *Федорець М. А., Лисенко О. В.* Інформаційне суспільство як нове медіасередовище освіти та виховання // Медіасередовище та виховання дітей за умов інформаційного суспільства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/article/35660>.

12. *Яким буде наступне покоління дітей?* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvitoria.media/opinions/yakum-bude-nastupne-pokolinnya-ditej/>.

13. *4 навички для успіху.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/4-navichki-dlia-uspikhu/>.

14. *Codrington, G.* Detailed Introduction to Generational Theory. TomorrowToday. (2008). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ngkok.co.za/sinode2016/intro-generations.pdf>.

15. *Hobbs R.* Learning Processes for Digital & Media Literacy. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. Washington DC: Aspen Institute and Knight Foundation, 2010. 68 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.aspeninstitute.org/events/2010/11/10/digitalmedia-literacy-plan-action>.

16. *Howe N., Strauss W.* (1991). Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069. N.York: William Morrow & Company. ISBN 978-0-688-11912-6.

20.08.2022

Відомості про авторів:

Андрієвська Віра Михайлівна — доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформатики; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: andvera80@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1632-4045>; Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=4z1fc_kAAAAJ&hl=uk; Scopus Author ID: 57218569677.

Шинкарьова Дар'я Анатоліївна — здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти; кафедра інформатики; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: andvera80@gmail.com; ORCID; Scopus; Google Scholar.